

YU ISSN 0350-185x, LIV, (1998), p. (121-130)
UDK 808.61-22:808.61-541.1
јануар 1998.

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
(Београд)

О СРПСКО-ХРВАТСКИМ* ОНОМАТОПЕЈСКИМ ИМЕНИЦАМА С ЕЛЕМЕНТОМ -Т- У СУФИКСУ

Предмет овог рада је творбена и семантичка анализа ономатопејских именица с елементом -т- у суфиксу у српско-хрватском језику. Наводе се напомене о пореклу именица с овим суфиксима, анализирају се значења творбених основа и утицај суфикса на значење ових речи, а затим се испитују њихове полисемантичке структуре и деривациони системи.

1. Схватање Ф. де Сосира да су „ономатопеје и узвици од споредног значаја“ и да је „њихово симболично порекло делом спорно,“¹ вероватно је утицало и на наше лингвисте да проблем ономатопеја скоро у потпуности занемаре.²

2. За анализу ономатопејских изведеница на -āī, -ēī, -ōī, -ȳī одлучили смо се из два разлога.

Прво. Творбени и семантички преглед лексема које чине лексички фонд нашег језика показује да није занемарљив број оних лексема које су ономатопејског порекла³ и да, самим тим, ономатопејама треба посветити више пажње.

* Напомена уредништва. Ауторкино сагледавање ствари у овом раду обухвата не само српску, него и ону језичку стварност која се некада, на просторима бивше Југославије, називала *српскохрватским језиком*, а која се сад више нигде, на тим просторима, званично тако не зове. Имајући у виду ту околност, ми смо се овде определили за израз *српско-хрватски*, што је дослован превод енглеског *Serbo-Croatian*, термина устаљеног у светској лингвистичкој науци.

¹ De Sosir (1977:137)

² Од радова објављених на српском језику у последње време, издвајамо само Кликовац (1995:175–184).

³ Навешћемо и пример за ову констатацију. Наше истраживање показује да је од 400 придева који означавају људске особине тридесетак оних који су ономатопејског порекла. Придеви су преузети из Речника српскохрватскога књижевног језика Матице српске и представљају, по азбучном реду, првих четиристо придева с овим значењем, укључујући и речи с почетним словом *a* међу којима су углавном позајмљенице, што смањује број ономатопеја у укупном салду.

Друго. П. Скок убраја суфикссе *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* у ономатопејске суфиксе.⁴ Изненадило нас је постојање ономатопејских суфикса уопште, а нарочито убрајање ових суфикса у ту категорију, јер, на први поглед, у њима нема елемената фонетског симболизма, који говорницима једног језика, без нарочитих анализа, омогућавају препознавање ономатопеја.

3. Навешћемо неколико општих напомена о суфиксима *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* са синхронијског и дијахронијског становишта.

3.1. Именице које се завршавају на *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* могу бити прасловенске речи или посуђенице. Ако су прасловенског порекла, можемо их поделити у две групе — на оне које имају ономатопејско значење и на оне које имају неко друго значење. Ми ћемо се у овом раду бавити ономатопејским именицама. Изван наше пажње остаће посуђенице (*адвокай*, *деканай*, *жакей*, *солдай*). Нећемо се бавити ни неономатопејским прасловенским именицама на *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* (*врлеӣ*, *голеӣ*, *Мијаӣ*, *йеруӣ*, *својаӣ*). Оваквих именица нема много и њихови суфикси се другачије објашњавају у односу на суфикссе који се додају на ономатопејску творбену основу.

3.2. Суфиксси *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* у ономатопејским именицама воде порекло од прасловенског и свесловенског суфиксса *-ъī*. Ово је, изврorno, суфикс који се додавао ономатопејама. Тврди полугласник је касније давао различите рефлексе једначећи се са вокалом основе.⁵

Прасловенско порекло суфиксса *-ъī* и свесловенску појаву додавања овог суфиксса на ономатопејску творбену основу показаћемо наведећи примере за овакве именице из неких словенских језика. Руски језик: *гогой*, *грохой*, *клокой*, *рокой*, *шойой*, *хокоой*.⁶ Чешки језик: *dupot*, *klapot*, *pleskot*, *skřipot*.⁷ Пољски језик: *brz̄ekot*, *chichot*, *glegot*, *grochot*, *gruchot*, *grzmot*.⁸ Словеначки језик: *hehet*, *kreket*, *treskot*, *grgot*, *grohot*, *cvrkut*, *prhut*.⁹

4. Аутори наших значајнијих граматика и приручника нису посветили много пажње именицама на *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī*, првенствено због њихове малобројности. Примери који се наводе за ове именице углавном нису разврстани по пореклу ових речи.

4.1. А. Белић експлицитно издваја само суфикс *-ōī* као суфикс којим се обележавају „махом, какви шумови“: *гломоӣ*, *грохоӣ*, *клокоӣ*,

⁴ Skok (1971–74: I–496).

⁵ За дијахронијски пресек значења суфиксса *-āī*, *-ēī*, *-ōī*, *-ȳī* користили смо Skok (1971–74).

⁶ Толковый словарь русского языка: в 4 т. под редакцией Д. Н. Ушакова. Москва, 1994.

⁷ Tešitelova, Petr i Kralík (1986).

⁸ Karuowicz, Kryński i Niedewiedzki (1900). Наглашавамо да је реч *glegot* архаизам и да се не налази у новијим речницима.

⁹ Hajnšek-Holz i Jakopin (1996).

рокоӣ, шоӣоӣ. За суфиксе *-аӣ*, *-еӣ* и *-ӯӣ* констатује само да су ретки. Међу Белићевим примерима на *-аӣ* нема ономатопеја: *бушай*, *кружсаӣ*, *Мијаӣ*, *својаӣ*, *Хрвай*. Међу примерима на *-еӣ* и *-ӯӣ* има ономатопејских речи (звекей, клейей, шрејеӣ, шайуӣ, шкргуӣ) и оних које нису ономатопеје (врлеӣ, голеӣ, кочеӣ, шресеӣ, бобуӣ, *Босуӣ*).¹⁰

4.2. М. Стевановић пише само о суфиксу *-ðӣ*, наглашава мало-брожност именица са овим суфиксом и примећује њихов ономатопејски карактер: *гроҳоӣ*, *клокоӣ*, *кихоӣ*, *рокоӣ*, *шоӣоӣ*.¹¹

4.3. С. Бабић не говори о ономатопејности ових суфикса и наводи примере са другачијим значењима. За *-аӣ*: *адресаӣ*, *деканаӣ*, *лекио-ратӣ*, *сейараӣ*, за *-еӣ*: *вагонеӣ*, *камионеӣ*, *голеӣ*, *йлавеӣ*, за *-оӣ*: *жи-войӣ*, *галијаӣ*, *рижсоӣ*, и за *-үӣ*: *колуӣ*, *шренуӣ*.¹²

4.4. М. Стакић у свом прегледу именичних суфикса не помиње суфиксе *-аӣ*, *-еӣ*, *-ðӣ*, *-ӯӣ*,¹³ а о њима се не говори ни у граматичком приручнику за средње школе.¹⁴

5. Грађу за овај рад чини невелики број именица. Оне су експертиране из Матешићевог обратног речника¹⁵, а приододато им је нешто речи из РМС-а¹⁶ и РСАНУ¹⁷. Наша грађа сигурно није потпуна, али верујемо да није много речи изостављено. То су следеће речи: *бахаӣ* (*бахай*), *блебеӣ*, *бобоӣ*, *брбоеӣ*, *бурлоӣ*, *дрхай*, *гломоӣ*, *грготӣ*, *гро-хоӣ*, *громоӣ*, *гугуӣ*, *звекеӣ*, *јекеӣ*, *кекеӣ*, *кикоӣ*, *клейеӣ*, *клокоӣ*, *клоӣоӣ*, *крекеӣ*, *лайеӣ*, *ломоӣ*, *лойоӣ*, *мекеӣ*, *мрмоӣ*, *йискуӣ*, *ир-хуӣ*, *рокоӣ*, *ройоӣ*, *скакуӣ*, *сркуӣ*, *шоӣоӣ*, *шрејеӣ*, *шроӣоӣ*, *хихоӣ*, *хоҳоӣ*, *циеӣ*, *цикоӣ*, *цибоӣ*, *цивокоӣ*, *цивркуӣ*, *шайаӣ* (*шайай*), *ша-йуӣ*, *шкамуӣ*, *шкрийуӣ*, *шкрабоӣ*, *шкргуӣ*, *шкребеӣ*, *шкроӣуӣ*, *шо-боӣ*, *шоӣоӣ*, *широӣоӣ*, *шумоӣ*.

5.1. Ономатопејске именице са суфиксима *-аӣ*, *-еӣ*, *-ðӣ*, *-ӯӣ* двосложне су речи мушкиног рода. Оне имају једносложну творбену основу и, наравно, једносложни суфикс. Акценат им је краткосилазни, а суфикс има дужину.¹⁸

Многе од ових именица имају међусобно сличан гласовни састав. Изгледа као да постоје варијантне неких именица које се разликују само

¹⁰ Белић (1949:120–122).

¹¹ Стевановић (1989:514).

¹² Babić (1986:313–319).

¹³ Стакић (1988).

¹⁴ Станојчић и Поповић (1997).

¹⁵ Matešić (1967).

¹⁶ Речник српскохрватскога књижевног језика, у даљем тексту РМС.

¹⁷ Речник српскохрватског књижевног и народног језика, у даљем тексту РСАНУ.

¹⁸ Донекле се разликују именице на *-аӣ* чији суфикс може и не мора бити дуг (исп. *бахаӣ* и *бахай*, *шайаӣ* и *шайай*).

по једном гласу.¹⁹ Нпр. *ломоӣ* — *гломоӣ*, *гломоӣ* — *громоӣ*, *шобоӣ* — *шайоӣ*, *шайоӣ* — *шишроӣ*, *шишроӣ* — *тишроӣ*, *тишроӣ* — *тийоӣ*, *тийоӣ* — *ройоӣ*, *ройоӣ* — *рокоӣ*, *хихоӣ* — *хоҳоӣ*, *хихоӣ* — *кикоӣ*, *тиреӣ* — *тиресеӣ*. Догађа се да чак и суфикси варирају: *громоӣ* — *громор*, *мрмоӣ* — *мрмор*, *шумоӣ* — *шумор*.

6. О значењу ових изведенцица. Овим именицама се означава: а) покрет праћен звуком, б) само звук и в) само покрет. Пре него што пређемо на обраду ове три групе, навешћемо напомену која се односи на прве две групе. Звук који се означава овим именицама може бити један кратки звучни титрај (шум или тон) или више њих испрекиданих паузама. Најчешће се једном истом именицом може означавати и једна и друга врста звука. Тако је, нпр., *звекеӣ* звук који се чује када се удари чашом о чашу, али и звук који се чује када се удара мачем о мач. Неке од ових именица не могу означавати само једну звучну секвенцу, већ обавезно више њих (нпр. *тийоӣ*), а има и оних, додуше њих је најмање, које примарно означавају само један звучни титрај (нпр. *сркуӣ*).

Чини се да се значење појединачног звучног титраја (независно од тога да ли је праћен покретом или није) може остварити у опозицији према глаголским именицама на -*ње* од глагола на -*ейшти*, -*ошти*, -*утти*. Нпр. *Цео дан је слушао шкриптуште врати*. Још један *шкриптушти*, и он ће се изнервирати.

А сада ћемо се задржати на свакој од група које смо означили са а), б) и в):

а) Највећи број ономатопејских именица на -*аӣ*, -*еӣ*, -*оӣ*, -*үӣ* означава покрет праћен звуком. Постоји неколико подгрупа у оквиру ове групе.

(1) када се покреће неки људски или животињски орган, нпр, вилице у човека или крила у птице: *бахаӣ* (цокула, койишта, срџа), *бобоӣ* (зуба), *лейеӣ* (зуба), *ирхуӣ* (крила), *тийоӣ* (котишта, корака), *цейеӣ* (зуба), *цвокоӣ* (зуба), *шкргутӣ* (зуба).

(2) када се покреће механизам: *гломоӣ* (*тишковат*, *тиреӣ* *них кола*), *громоӣ* (*тийа*), *клойоӣ* (млинова, ланаџа, тароброда, машина), *ломоӣ* (кола, *тиреӣ* *њака*).

(3) када се покреће нешто у природи: *брбоӣ* (водених мехурића), *мрмоӣ* (воде), *ройоӣ* (мора), *шобоӣ* (шумљег стабла, љуска), *шумоӣ* (кише, валова), *шкроӣ* (кише).

¹⁹ Ово је честа појава за ономатопеје. П. Скок у свом речнику често доказује ономатопејско порекло неке речи постојањем њене варијанте која се разликује само по једном гласу. В. нпр. *жвакаӣ*: „Како *жвакаӣ* иде у експресивне (onomатопејске) глаголе, мијена самоглас *a* < *o*: *нажвакаӣ* се.“ Или, говорећи о *костирешашӣ* се и *ко-стиршиши* се, П. Скок каже да „е варира са *у*, ономатопеизира се“, а под одредницом *кли*, пишући о *клишти* и *клиштати*, П. Скок каже да су то „*ономатопејски пријевоји* (подвукла Р. Д.) од *клейшти*, *клайшти*“. Тиме је појава настајања дублета заменом гласова у ономатопејским речима добила чак и име.

б) Нешто је мање именица које означавају само звук. То су обично оне које подражавају оглашавање људи или животиња.

(1) оглашавање људи: *блебет*, *јекет*, *кекет*, *кикот*, *хихот*, *хокот*, *цикот*, *шайт*.

(2) оглашавање животиња: *векет* (козе), *гугућ* (голуба), *кrekет* (жабе), *мекет* (овце), *рокот* (свиње), *цвркућ* (тичице), *шкамућ* (шићенећа).

в) Најмање је оних именица које означавају само покрет. Тада је (као и звук код именица које га означавају) обавезно испрекидан паузама. Такве су именице *дрхат*, *скакућ* и *трейет*. *Трейет* у секундарним значењима може означавати и звук (нпр. *трейет харфе*)²⁰. Навешћемо овде још један пример дат уз именицу *громор* у РСАНУ: *Међу ћлесаче упаде громуор коњског штапоша* (С. Крешић). Именица *штапош*, која обично означава звук и покрет, у овом примеру је ономатопеја само за покрет. На то упућује именица *громор*, којом се дочараја звук топота.

6.1. Творбена основа ових именица носи информацију о врсти звука који се именицом означава, односно, мање или више, сам тада звук. У основи је информација о звекетању, клепетању, цвокотању, клокотању и о томе да су звучни титраји кратки. На то упућује или би могло упутити, и то што је творбена основа једносложна.

6.2. Сада се поставља питање ономатопејности суфикса *-ат*, *-ет*, *-от*, *-ут*. На први поглед, они нису ономатопејски, јер није доволно само то што се додају на ономатопејску творбену основу.

Ови творбени форманти не уводе у значење речи још један референт (као нпр. *-ач* које у именицу *ћевач* уноси информацију — вршилац радње). Деривати на чију се основу они додају нису двореферентне, већ једнореферентне речи (као нпр. именице субјективне оцене).²¹ То би нас могло упутити на идеју о томе да ови суфикси, поред тога што служе за граматичко уобличавање именица, вероватно имају улогу у допуњавању информације о врсти звука који се тим именицима означава. Овим бисмо проширили списак једнореферентних деривата.

Рекли бисмо да је ономатопејност ових суфикса у њиховој једносложности и у асонанци, која се постиже изједначавањем вокала основе и вокала суфикаса.²² Додавањем једносложног суфикаса на једносложну основу остварује се утисак одређеног ритма, смењивања, промена, а овим именицима се заиста означава смењивање звучних титраја паузама. Асонанцом се постиже утисак понављања истоврсних звучних ти-

²⁰ Пример је из РМС.

²¹ О једнореферентним и двореферентним дериватима в. Гортан-Премк (1997:127).

²² Морамо рећи да до изједначавања вокала основе и суфикаса понекад не долази, исп. нпр. *бурлот*, *ирхут*, *кикот*. То су, међутим, само изузети. Код оваквих именица, пак, често долази до алтерације (понављања истог сугласника унутар творбене основе). Алтерација има подједнаку ономатопејску улогу као асонанца. Исп. нпр. *мрмой*, *брбот*, *гргот*, *хихот*, *кикот*, *скакућ*.

траја²³, а ако именица означава само један звучни титрај, асонанцом и једносложношћу суфикса постиже се утисак еха.²⁴

6.3. Изгледа да ономатопејност старог суфикса *-ъи* можемо показати и на историјском језичком нивоу, и то идејама А. Мартинеа и П. Скока. Њихове опаске се не односе директно на овај суфикс, већ на стару ономатопејност консонанта *и*. Тако, А. Мартине, говорећи о показној заменици, каже: „Задржаћемо се на овој показној заменици која намеће различите проблеме. Изгледа да је она првобитно била искључиво деиктика, то јест имала је скоро вредност геста који се састоји у показивању прстом. Када се гест више не чини прстом већ језиком, врх овог органа улази у игру. Фонетски продукт је апикал [т] иза којег следи [а] или неки вокал предњег реда. Свој деци ова заменица изгледа природна, а одрасли је тумаче као деформацију неке од постојећих речи у језику, у француском *tiens!* („гле, држи, чуј!“), италијанском *dai* или *togli* „узми“, у енглеском *there* „тамо“, немачком *da* „тамо“ итд. Сељак који даје живини зрневље наглашава свој покрет говорећи *иа, иа, иа!*“²⁵ Из овога следи да је покрет још у праиндоевропској заједници био у језичком смислу повезан са консонантом *и*.

Под одредницом *лайтней* П. Сок у свом етимолошком речнику пише и ово: „Индоевропски је коријен *leq-, који је у прасловенском био проширен на *t*, упор. латински *plecto*. Сугласник *t* долази често у расширењима глагола ономатопејског подријетла. Варијанту индоевропске ономатопеје *leq- в. у *лейтней*, *лейтнер*.“²⁶ И ови примери нам показују да се сугласник *t* у прошлости везивао за речи које означавају покрет.

6.4. Из свега овога можемо да закључимо да ономатопејност ових суфикса није спорна, да они заиста доприносе опису звука означеног именицом, али да се њихова ономатопејност остварује, ипак, само у споју са ономатопејском творбеном основом. Дијахронијске напомене нас упућују на то да је у суфиксу смештена информација не само о звуку,

²³ Понављање једног гласа, слога, морфеме или неке друге секвенце у речи има важну ономатопејску функцију. Тако се у *Кембричкој енциклопеђији језика* наводи чак десет значења редупликације у разним језицима. То су множина, понављање, интензитет, распушканост, простор, продужавање, маленост, деминутност, прошло време, придевска ознака. У енциклопеђији се наводе примери из различитих, углавном егзотичних, језика као што су белакула, карок, нутка, сомалски, нахуатл, не персе, сахаптин..., Кристал (1996:175).

²⁴ Улога асонанце очигледнија је, можда, ако упоредимо значење именица на *-аи*, *-еи*, *-ои*, *-уи* са именицима сличног значења на *-ак* или *-ор*. Именицама *жубор*, *жамор* означава се континуирани звук, а именицама *бресак*, *врисак* означава се појединачан, кратак, снажан звук. Недостатак асонанце (осим у изузетима *ромор*, *брасак*), као важног ономатопејског средства, вероватно утиче на наш утисак о начину распрострирања звука који се казује именицима на *-ак* и *-ор*.

²⁵ Martine (1987:199).

²⁶ Skok (1971-74), odrednica *letjeti*.

како нам се чини на први поглед, већ и о покрету који се означава већином именица из ове групе. Суфикси *-āt̄*, *-ēt̄*, *-ōt̄*, *-ūt̄* ипак не спадају у праве ономатопеје, јер се ономатопејност неке језичке јединице остварује најчешће самостално, без контакта са другом језичком јединицом.

7. На самом крају, видећемо како се развијају полисемантичке структуре и деривациона гнезда ових именица, односно како се у језику користе семе које се односе на испрекидани звук.

7.1. Најопштија је појава да у секундарним семантичким реализацијама долази до укрштања значења ових именица и до проширења значења на буку, ларму уопште. Тако, *ломот* секундарно значи *звекет*. *Летет* може да значи *клойот*. *Бобот* значи *цвокот*. *Клејет* и *клокот* — *клойот*. *Трејет* и *грохот* — *звекет*. А буку, ларму уопште секундарно означавају, нпр., *штретет*, *штотот*, *гломот*, *грохот*, *штротот*, *летеј*, *ломот*, *гломот*, *громот*, *штотот* и многе друге речи из ове групе.

Занимљиво је да РМС и РСАНУ бележе многе примере, чак и у основним значењима, у којима се ове именице реализују у колокацији са именицама *точкови*, *коњска кола*, *котитиа*. Тако се нпр., може чути гломот, грохот, штропот точкова, звекет, гломот, клокот кола, топот, клопот копита.

7.2. Неки примери показују да се овим именицама у секундарним значењима могу називати и конкретни предмети. Именица *сркут* означава звук када се једанпут сркне, срк, али, метонимијски, и оно што је сркнуто, гутљај неке течности. Именица *грохот* може означавати *гомилу камења*; *ситније камење*, *шљунак* (Наспе гроб грохотом). *Грохот* значи и *камење, криш* (Одломљено камење се котрљало низ грохоте).²⁷

И у другим словенским језицима слична је ситуација. Илустроваваћемо то примерима из пољског језика. У пољском се језику архаична именица *glegot* односила на звук који се чује при испирању грла, а метонимијски и на течност за испирање грла. *Gruchot* метафорички означава клопот старих костију, а затим, метонимијски, и стару особу.²⁸

7.3. Многе од ових именица у српском језику метафорички развијају и значење *грђња, карање, пребацивање, свађа, кавга*, нпр. *Јелица се утворила, ћа је сад она добра, а све ћо Анђи klejet*. Неке од ових именица, метафорички, могу значити и говор, уз пејоративну експресију. Овде се мисли на начин на који неко говори (*Они добро разумију ружни ломот његова језика*) или на садржај онога што се говори (У *штоме klejetу ћа-штириотске фразеологије, Јаков Ћењатијовић смоји сам. Ал, док дође једна шака ћесма свећа, | Колко морам слушати бљујава крекета*).²⁹ Пози-

²⁷ Примери и дефиниције су из РСАНУ.

²⁸ Karłowicz, Kryński i Niedewiedzki (1900).

²⁹ Ово је само још један пример за опаску И. Клајна да је „одавно познато, уосталом, да негативне особине јаче стимулишу језичку креативност него позитивне“, Клајн

тивну конотацију, у овом смислу, опет индуковану метафором, имају само именице *гугући* и *цвркући* (*Ал грлом йуним слатких гугућа | Кћи краљева је чекала. Чула се [...] вика продаваца новина, дрека носача, цвркући дечијих гласова.*)

7.4. Бројни су деривати именица на -*аћи*, -*ећи*, -*оћи*, -*ући*. Њихова су значења заснована метафорички или метонимијски. Ево једног покушаја разврставања тих деривата по групама.³⁰

а) имена предмета

(1) звено: *грохочуша*, *звекетало*, *звекетуша*, *клейетало*, *клейеташа*, *клейетуша*, *клојотар*.

(2) играчка (звечка): *грохочуша*, *звекеталька*, *клейеталька*, *клейетуша*.

(3) чегрталька: *клейеталька*, *кrekетало*, *шкребеталька*.

(4) део млина: *клојотешка*, *кrekетало*, *кrekеталька*.

(5) остали предмети: *грохочина* (гомила камења), *грохочуља* (гомила камења), *клейетуша* (направа за обраду лана), *клокотика* (врста оружја), *клокочуша* (посуда), *клокочуша* (стари неисправан сат), *клојоташа* (страшило), *шрејетелька* (украс).

б) лица

(1) особа која много прича: *блебеташа*, *блебетуша*, *блебетаваџа*, *блебетало*, *блебетуља*, *бобојало*, *брбоялo*, *клейетаваџа*, *клейетало*, *клейеташа*, *клейетуша*, *клојоташа*, *клојотаваџа*, *ломоташа*.

(2) вршилац неке друге радње означене творбеном основом: *звекетар*, *кекеталица*, *кекетало*, *кикотало*, *кrekеташа*.

в) имена биљака

грохочуша, *гугућва*, *гугућина*, *звечаџа*, *клокотица*, *клокочица*, *лототика*, *шрејетелька*.

г) имена животиња

гугућар (голуб), *гугућика* (голуб), *звекетара* (змија), *клейеталица* (сврачак), *клейеташ* (орао), *клокоташ* (орао), *кrekеталька* (жаба), *кrekетача* (жаба), *кrekетина* (жаба), *кrekетуша* (жаба), *лејетара* (патка), *шрејеташи* (глисте), *шрејетелькаши* (животиње са трепљама).

Међу дериватима има и појединачних, издвојених примера. Нпр. орган — *блебетан* (језик), место вршења радње (*кrekетиште*), болест, стање (*цвокотавица*).

Највећи број деривата представљају именице. Нагласићемо да према свим именицима на -*аћи*, -*ећи*, -*оћи*, -*ући* стоје глаголи (са којима ове именице имају заједнички корен). То су глаголи на -*аћати*, -*ећати*, -*оћати*, -*ућати*, који се, такође, сматрају ономатопејским, нпр. *звеке-*

(1994:224). Исто сведоче и придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана, а који су претежно негативне конотације, Жутић (1997:135–145).

³⁰ Деривати су из РСАНУ и РМС.

шаши, *шойошаши*, *цвркушаши*. Према овим именицама стоје и одговарајући прилози и придеви. Придеви су најчешће изведени суфиксима *-ав*, *-ан*, *-аси*. Њима се одређују именице уз које стоје по особини исказаној придевом, нпр. *гугушав*, *звекеташ*, *трепетан*, *громотан*, *прушашаси*. Придеви и прилози углавном нису вишезначни. Глаголи се у процесу семантичког варирања користе истим семама као и именице на *-аш*, *-еш*, *-ши*, *-уш*.

8. Закључак. Именице на *-аш*, *-еш*, *-ши*, *-уш* могу бити ономатопејског или неког другог порекла. Ако имају ономатопејско значење, суфикси су им прасловенског порекла, потичу од суфикаса *-ъш* и представљају његове варијанте. Ако имају неко друго значење, онда су суфикси *-аш*, *-еш*, *-ши*, *-уш* другачијег (најчешће страног) порекла.

Суфикси *-аш*, *-еш*, *-ши*, *-уш* имају ономатопејско значење, али само у споју са ономатопејским творбеним основама, што значи да они не спадају у праве ономатопеје. Ово остваривање ономатопејности само у одређеној позицији представља још један пример семантичко-функционалне непредвидљивости језичких јединица и њихових конститутивних елемената посматраних независно од њиховог непосредног окружења. Полисемија и деривација ових именица говоре нам о уклопљености ових речи у лексички систем српског језика.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Babić, S. (1986) *Tvorba riječi i hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: JAZU.
- Белић, А. (1949) *Савремени српскохрватски књижевни језик*, Наука о грађењу речи, Београд: Научна књига, 120–122.
- Гортан-Премјак, Д. (1997) *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- De Sosir, F. (1949) *Opšta lingvistika*, preveo S. Marić, Beograd: Nolit, 1977.
- Жутић, Р. (1997) Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана, *Јужнословенски филолог* LIII.
- Karłowicz, J., Kryński, A., Niedwiedzki, W. (1900) *Siouwnik jézyka polskiego*, Warszawa.
- Клајн, И. (1994) *Лисци и типсмењаци*, Нови Сад: Матица српска.
- Кликовић, Д. (1995) Ври, штркља, кљечка: о фонетском симболизму у српскохрватском језику, *Зборник Матице српске за лингвистику* XXXVII/1
- Кристал, Д. (1987) *Кембричка енциклопеђија* језика, превод приредили Б. Хлебец, И. Клајн, С. Трудић, Београд: Нолит, 1996.
- Martine, A. (1986) *Indoevropski jezik i „Indoevropljani“*, prevod i predgovor Jasmina Grković, Novi Sad: Književna zajednica, 1987.
- Matešić, J. (1967) *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden.
- Речник српскохрватскога књижевног језика (1967–76), Нови Сад: Матица Српска.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика (1959–96), Београд: САНУ.
- Skok, P. (1971–74) *Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: JAZU.
- Стакић, М. (1988) *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд: Филолошки факултет.
- Станојчић, Ж., Поповић, Љ. (1997) *Граматика српскога језика*, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе, V исправљено издање, Београд: ЗУНС
- Стевановић, М. (1989) *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.
- Těšitelová, M., Petr, J., Králik, J. (1986) *Retrográdní slovník současné češtiny*, Praha.

Толковый словарь русского языка (1994) 4 т. под редакцией Д. Н. Ушакова. Москва.
Hajnšek-Holz, M., Jakopin, P. (1996) *Odzadnji slovar slovenskega jezika*, Ljubljana.

S u m m a r y

Rajna Dragičević

ON SERBO-CROATIAN ONOMATOPOEIC NOUNS WITH THE ELEMENT -T- IN THE SUFFIX

This article deals with the word-formation and semantic analyses of the onomatopoeic nouns with the element -t- in the suffix in Serbo-Croatian language. These nouns are treated from the diachronic and synchronic point of view. The meanings of the word-formation bases and the roles of the suffixes concerning meaning of these words are analyzed, and their polysemantic structures and derivative systems are investigated.